

ACADEMIA ROMÂNĂ

DESPRE
MIHAIL KOGĂLNICEANU

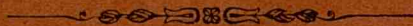
COMUNICARE

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

EXTRAS DIN:
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XLI
DESBATERILE 1920 — 21

BUCUREȘTI
LIBRĂRIILE «CARTEA ROMÂNEASCĂ» ȘI PAVEL SURU
1922.

5706

Prețul 2 lei

Analele Societății Academice Române. — Seria I :

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878

Analele Academiei Române. — Seria II:

L. B.

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888 2 —

Tom. XI—XX. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1888—1898.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898 2 —

Tom. XXI—XXX. — Desbaterile și Memoriile Academiei în 1898—1908.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1898—1908 2.—

Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9 5.—

» *XXXI.* — *Memoriile Secțiunii Istorice* 10.—

» *XXXII.* — Desbaterile Academiei în 1909—1910 5.—

» *XXXII.* — *Memoriile Secțiunii Istorice* 14.—

» *XXXIII.* — Desbaterile Academiei în 1910—1911 4.—

» *XXXIII.* — *Memoriile Secțiunii Istorice* 12.—

» *XXXIV.* — Desbaterile Academiei în 1911—1912. 4.—

» *XXXIV.* — *Memoriile Secțiunii Istorice.* 20.—

» *XXXV.* — Desbaterile Academiei în 1912—1913 5.—

» *XXXV.* — *Memoriile Secțiunii Istorice.* 8.—

Plângerea lui Ioan Sandu Sturza Vodă împotriva sudiiților străini în Moldova, de *N. Iorga* —,20

Din ținuturile pierdute. Boieri și răzeși în Bucovina și Basarabia în cele dintâi decenii după anexare, de *N. Iorga* 1.—

Câteva știri nouă privitoare la Istoria Românilor, de *N. Iorga* —,30

Noțele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, de *N. Iorga* —,50

Doă plângeri ale episcopului de Râmnic Galaction, de *N. Iorga.* —,20

Versuri nouă ale lui Ienăchiță Văcărescu, de *N. Iorga* —,20

Barbu Știrbei ca educator, de *N. Iorga.* —,20

Insemnătatea lucrărilor Comisiunii europene dela gurile Dunărei, 1856 la 1912, de *Dimitrie A. Sturdza.* I, II, III. 1856 la 1912 1,80

Patrahurul lui Alexandru cel Bun : Cel dintâiu chip de Domn român, de *N. Iorga* —,30

Ucraina moldovenească, de *N. Iorga* —,30

Monete inedite din orașele noastre pontice, de *M. C. Sutz* —,50

Condițiunile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV, de *N. Iorga* —,30

Doă tradiții istorice în Balcani : a Italiei și a Românilor, de *N. Iorga.* —,20

Bătăliile dela Gwozdziec și Obertyn (1531), de *I. Ursu* —,50

Descoperiri nouă în Scythia minor, de *V. Pârvan* 2.—

Ideile de legi și de prevedere, de *A. D. Xenopol* —,20

Principele ardelean Acațiu Barcsai și Mitropolitul Sava Brancovici, de *Dr. Ioan Lupas* 30.—

XVI. — Desbaterile Academiei în 1913—1914 5.—

XVI. — *Memoriile Secțiunii Istorice.* 20.—

Armenii și Români : Oparalelă istorică, de *N. Iorga* —,40

Știri nouă din Dacia Malvensis, de *Vasile Pârvan* 1.—

Privilegiul lui Mohamed al II-lea pentru Pera (1-iu Iunie 1453), de *N. Iorga* —,50

Castrul dela Poiana și drumul roman prin Moldova de jos, de *Vasile Pârvan* 1.—

Oșaiși dela Prut cu un nou act dela Alexandru cel Bun. — Răzeși româșeni, de *N. Iorga* —,40

Ceva despre Episcopul maramurășan Iosif Stoica. — Câteva fragmente de vechi Cazanii românești, de *N. Iorga* —,50

Istoria Eyreilor în țerile noastre, de *N. Iorga* —,40

Vasile Lupu ca următor al Impăraților de răsărit în tutelarea patriarhiei de Constantinopole și a Bisericii ortodoxe, de *N. Iorga.* —,40

Clopotul dăruit de Caragheorghe, întemeietorul Serbiei, bisericii satului Topola (1811), de *N. Iorga* —,20

Cetatea Ulmetum, II 1. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de *Vasile Pârvan* 3.—

Cetatea Ulmetum, II 2. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de *Vasile Pârvan* 2.—

Dela Cetatea Tropaeum-Adamclisi: Basilica-cisternă. Studiu arheologic, de *G. Murnu* 1.—

DESPRE
MIHAIL KOGĂLNICEANU

COMUNICARE

DE

N. I O R G A

Membbru al Academiei Române.

Ședința dela 14 (27) Octomvrie 1918.

În cuvântarea sa pioasă, în care spiritul său critic a introdus și observații nouă, ca aceea privitoare la legăturile dintre programul revoluționar moldovenesc din 1848, al lui Kogălniceanu și al prietenilor săi, și dintre acel dela Islaz a lui Eliad și al șefilor mișcării din Țara-Românească, d-l Onciul a adoptat pentru nașterea aceluia pe care, în grele vremi, care tocmai pentru aceea lasă a se mai vedea și mai departe în viitor, îl comemorează astăzi și aici, la Iași, Academia Română, data aflată de dinsul pe ceaslovul părintesc: 6 Septemvrie 1817.

Să semnalăm o aparentă nepotrivire față de această dată, cuprinsă și în prefață la «Letopisețe» și în cuvântarea ținută la 1891 în mijlocul acestei instituții. În haosul de informații, mai importante și mai de puțină însemnătate, care se cuprind în hârtiile kogălnicenești din Biblioteca noastră, hârtii a căror studiu poate reinnoi supt mai mult decât un raport cunoștința vieții și operei marelui om politic și orator, se află o petiție a lui din 8 August 1847, prin care cere a fi recunoscut ca așegător. Ea începe așa: «Împlinind în luna trecută» — deci în Iulie — «treizeci de ani» (1).

(1) Familia e, II, 180.

Se pare însă că eră la mijloc un interes: acela de a se căpăta recunoașterea dorită a dreptului electoral, chiar dacă pentru aceasta trebuia să-și adauge două luni la vârstă.

I.

Ilie Kogălniceanu, tatăl lui Mihail, eră un boier de modă veche, priceput la mânăuirea banilor săi proprii, ceea ce l-a făcut mai târziu să aibă în sama lui afacerile Vistieriei înseși a Moldovei. Intre el și fiu n'au fost legături sufletești, cu toate scrisorile pe cari acesta i le trimetea, foarte respectuoase, cu sau fără nevoia de bani, din străinătate în timpul studiilor, căci Vornicul Ilie a apucat bătrânețe innaintate. Totuși, pentru a nu ne face o idee prea slabă de dânsul, ne poate servi povestea pe care în Septemvrie-Novemvrie 1853 o dădea ca temă fiicei sale Maria profesoara de franceză. E vorba într'insa de «un boier cu numele de Kogălniceanu, din orașul Botoșani», care, «întristat de mizeria care domniă în oraș de pe urma unui foc și unei lipse aduse de recolta rea și de invaziē» (cea rusească din 1828—9), cheamă fete ale lui, acuma măritate, și li spune că «se crede dator să taie din prisosul lui ca să ajute pe săraci, adăugând că, fără a se stingheri, putea să deie 10.000 de lei, dar că nu vroia să facă nimic fără participarea lor, ca să nu le supere cumvâ». «Și fetele, bucuroase că pot fi de ajutor, își aduc și ele partea» (1).

Mama, Catinca Stavilă, Băsărăbeancă de obârșie — cum, de a minterea din Basarabia, de pe Cogălnic, dintre răzeșii de acolo eră și neamul tatălui—, n'are nimic a face de sigur cu sângele italian al Genovezilor de la Cetatea-Albă, cum i-a plăcut fiului său să o spuie, prefăcând, pentru aceasta, în *Stavilla* un așa de natural nume românesc. Dar, când Alecsandri puneă să zugrăvească în colțul portretului său păstrat la Academie emblema familiei venețiene Alecsandri și Negri, de origine greco-levantină, se privea ca descendentul fără amestec al unei nobile familii din aceeași Italie înțelegem această nevinovată născocire genealogică.

Prin vecinătatea răzeșiei orfanei Catinca Stavilă cu moșia marelui boier Grigore Sturdza, soțul Marghioalei, fiică a lui Grigore Vodă Calimachi, se stabiliră legături cărora copilul născut în Iași, la 1817, li datori numele de Mihail, care eră și al fiului lui Grigore

(1) Ms. Academiei Române 1172.

Sturdza și al Marghioalei. Botezat de o domniță, el trebuia să fie ocrotitul acestui Mihai Sturdza, ajuns Domn, și tovarășul de studii al beizadelelor lui, până ce luptele politice făcură din Mihail Kogălniceanu, fost ofițer de ordonanță și aghiotant al Domnului, principalul său acuzator în teribila broșurică, de un spirit sarcastic, «Acaftistul lui Mihail Sturdza Voevod» —, impie contrafacere a rugăciunilor Bisericii către Precista și către sfinții făcători de minuni.

Cum a fost copilăria lui Kogălniceanu în casa părintească, astăzi complet refăcută, deci hâzită, trivializată, ca atâtea altele, lângă biserica Sf. Ilie, acum hangar de automobile, ni-a spus-o Alecsandri, un prieten din anii tineri. De la el aflăm partea pe care, până la trecerea în pensionul lui Victor Cuénim, o avu în creșterea copilului călugărul Vida, pe care-l cunoaștem ca autor al unei gramatici franceze, din care mai răsar exemplare pe aici prin Iași, dar și ca păstrător al manuscriptului lui Șincai.

Nu greșim deci spuind că simțul pentru istorie l-a căpătat încă în fragedă vrâstă acest puiu de Basarabean de la Maramurășeanul pribeag pe pământul liber al Moldovei, urmărind slova povestitoare de trecut a Ardeleanului. Ciudate potriviri ale vremii!

În jurul lui fetele, trei la număr, Mărioara, Elencu și Profira, primiau învățătura, ca externe, la pensionul lui «Monsiè și Madama Garè» (Garet) încă din 1828. «Ele vor căpăta», spune contractul, «o creștere aleasă și vor învăța pe rând relighia ortodoxă și, după regulă, limba grecească, franțeză și ghermană, gramatica, caligrafia, aritmetica, gheografia, istoria, desenul și a damelor lucru de mână», pe lângă «povățuirea întru toate pentru deplina lor îmbunătățire»; «muzica, jocul și altele» aveau a se plăti, în caz de dorință, deosebit. Școala eră așezată la 1829 în chiar casele Agăi Kogălniceanu, cumpărate dela moștenitorii Tudorescu (1).

Mai târziu, isprăvindu-se cu pensionul, lecții se dădeau fetelor acasă la ele, de Polonă Ana Majewska (în 1833), învățându-le «a cânta în clavecin» și «cea ce povățuiește spre ale gospodăriei cuvenită pentru dame». Teresa Koscička, altă Polonă, înlocui pe Majewska, și ea făcù loc Germanei Teresa Wimmer, care cumulă cu funcțiunea de guvernantă europeană și serviciile de cusătoreasă (până la 1839).

(1) V. Actul în «Neamul românesc literar» de la 14 Novembre 1917.

Cel mai mare din băieți — căci eră și un frate mai mic, Alexandru, — a început școala la Cuénim. Am dat, împreună cu contractele pe care se razimă știrile de mai sus, în «Neamul Românesc literar» din 14 Octomvrie 1918, contractul prin care Mihail a fost primit în institutul de la Miroslava, unde stătù din Iulie 1828 până în 1832. Reproducem acest act interesant pentru istoria culturii :

Contract.

«Mai gios iscălitul cu mâna mè franțuzește m'am alcătuit cu dumnealui Aga Ilie Cogîlniceanu ca să-i primăsc un copil a dumisale în pansionul meu, spre a-l învăța trei limbi, adecă franțuzește, la care am să paradosesc însuș eu, nemțește și grecește, — la care aceste două limbi am să tocmesc dascal de afară, precum și cărțile ce vor trebui la învățătura limbii franțuzești, tot eu mă îndatoresc a i le da ; iar, pentru cele ce i vor trebui la învățătura celorlalte două limbi, dumnealui are să-i cumpere. Are să urmeze copilul a veni la mine la pansion în toată dimineața, a fi la zacuseă și la vremea de masă tot la masa mea, împreună cu mine, iar sara, după ce-și va isprăvi paradosirea la cîte trele limbile, precum s'au zis, are să margă acasă la dumnealui și să doarmă, și, așă urmându-se, eu mă îndatoresc a pune silința cuviincioasă și a da bună educație copilului, pentru care, după bună învoire ce am făcut între noi, dumnealui are să-mi deă 1.200, adecă o mie două sute lei plata dăscălitului meu într'un an de zile ; care bani dumnealui se îndatorește a mi-i da în două vadele, adecă câte pe șase luni înainte. Și dar de alcătuirea ce s'au făcut între noi, cu bună primirea amînduror părților, s'au făcut și două asemenea condtracturi, și acesta de mine iscălit s'au dat la dumnealui, iar celalalt, de dumnealui iscălipdu-se, s'au dat la mine ca să se știe.

1828, Iulie 1.

G. Guénim Joure (?).”

La Miroslava astăzi după nouăzeci de ani se adăpostesc, mulțămită generoasei danii a d-nei Olga Sturdza, orfanii copii ai ostașilor cari au luptat pentru cinstea țării lor — o Românie unită dincoace și dincolo de munți — și pentru dreptatea poporului lor românesc. Atunci alți copii, de boier, cari puteau plăti 1.200 de lei pe an, se deprindeau cu franțuzește, grecește și chiar — o inovație — nemțește.

Să adăugim la acest mediu de familie pe meritosul doctor Cihac. La 22 Decembrie 1873; din Aschaffenburg, el începe astfel o scrisoare germană: „Prea-onorate prieten. Nu vei ținea în nume de rău, de sigur, pe un vechiu prieten de casă al răposaiilor d-tale

părinți supt a cărui îngrijire medicală ai crescut și d-ta și surorile d-tale, dacă un bătrân de 74 de ani te numește așa. Nu mai e nevoie să-ți spun ce am făcut timp de 33 de ani pentru țara d-tale ca medic inițiator (*Förderer*) și răspânditor al științei(1). In post-script el adaugă: „Ai fost anul acesta iarăși la Ems și ai trecut pe lângă mine fără să mă vezi. Fă-mi plăcerea totuși și mă vizitează, dacă te mai afli vre odată acolo în vecinătatea mea“.

II.

Acesta e cel d'întăiu mediu al aceluia care trebuia să fie cea mai mare minte în epoca de regenerare a poporului său: Aga Ilie, Genoveza din Basarabia: cocoana Catinca, cele trei surori și fratele Alexandru, Majewska și Cuénim, iar, un anume timp, la unele ceasuri, Vida, cu viciul lui de beție și cu visurile lui de libertate și mărire românească, așa cum serie slova la Șincai, — alt nebun și alt pribeag.

La 1834 călătoria în Apus cu fiii lui Vodă Mihail Sturdza. Întăiu la Lunéville, în Lorena. Locuiește la un bătrân, foarte bătrân emigrat în Moldova, care acum, supt Restaurație și supt regalitatea burgheză, se întorsese între ai săi, abatele Lhommé, fostul preceptor al Domnului moldovean de mai târziu. Lecțiile le urmează la un Colegiu de program iezuit. Acolo nu bătea vântul vremii. Excelentul elev care a fost Kogălniceanu dorește de un mare oraș depărtat unde atâta revoluție își lăsase urmele în locuri și oameni, dar nu la Paris eră să strămute Domnul pe cei trei tineri, ci la Berlin.

Aici mai fusese, dacă nu tânărul Conachi, vărul poetului, care trecu pe la Lipsca și Halle, unde voiă să înceapă studii, un Iancu Cananău, care nu se alese cu prea multe cunoștinți. El stătuse la pastorul coloniei franceze, Hauchecorne; tinerii Moldoveni din 1835 se adăpostiră întăiu la Souchon, urmașul acelu Hauchecorne, apoi la alt pastör, German acesta, Jonas.

In acest Berlin, căruia omul de Stat de mai târziu i s'a arătat așa de recunoscător, el găsi un idealism desprețuitor de tot ce în

(1) El arată că — venit în 1829 — s'a căsătorit din nou, cu voia lui Ghica-Vodă, că, la 1858, a fost rechemat în oaste la statul-major, că a redactat manualul pentru companiile sanitare (1859), că a fost numit protomedic, dar boala l-a împiedicat de a funcționa așa încât Cuza-Vodă i-a îngăduit plecarea la băi. „Și aici lucrez pentru România, de oare ce lucrez de mai mulți ani la flora Moldovei și la fauna României“. — Intr'o sorisoare către soția sa, la 12. Maiu 1855, Kogălniceanu spune că Cihac administrează averea acesteia, moșia, «en enfant orgueilleux».

realitățile politice căută să-l împiedece ori să-l îngrădească. Eră doar Berlinul romantic și filosofic, cu saloanele lui strălucitoare, imitate după ale Parisului, unde și principii, ca să-și desăvârșească educația, apăreau, dovedindu-și spiritul fără care nu putea fi prețuit nimeni, oricare i-ar fi fost rangul. Acel Berlin pe care-l cunoaștem din scrisorile unei Rahel, din însemnările zilnice, așa de sincere și de curagioase, ale soțului care n'a uitat-o niciodată, Vamhagen von Ense.

Murise Schleiermacher, un reformator filosofic al religiei reformate, și din Hegel, care-și isprăvisese abia zilele, nu rămăsese decât imensa influență care străbatea toată viața națională, în toate ramurile ei. Și Kogălniceanu, care-și aduce aminte și de lecțiile de drept ale unui Gans, ale unui Savigny — un adevărat creator —, fu străbătut de acest spirit, în antagonism hotărît cu vechile doctrine prusiene.

Idea și realitatea nu sunt două lucruri deosebite; ele par numai a fi astfel, și se confundă pentru cugetător într'o unitate perfectă. Guvernanții au prins formula: ceea ce este trebuie să fie, și s'au legitimat cu dânsa, făcându-se astfel supt scutul nouăi filosofii mult rău. Tineretul, aprinsul tineret care eră să dea la 1848 în acest Berlin de strictă disciplină „idele din Mart“ și să sprijine, după ce cântase un ideal de unitate germană fără regi, acțiunea Parlamentului liberal, republican dela Frankfurt, preferă reversul formulei: *ceia ce trebuie — să și fie!*

Trebuiau însă unitățile naționale ca și libertățile publice. Germanii crescuți în această atmosferă idealistă le-au dorit fierbinte pentru poporul lor, și *ca și dânsii le-a dorit și Kogălniceanu, pentru întregimea propriului său popor.* Și dela dânsul au învățat și alte generații, pe rând, până la noi. Cine ne-ar putea ține de rău, fiind așa de curat izvorul ideei?

Și Ranke, ca istoric, *predică necesitatea dezvoltării organice a națiunilor.* Ca ființe vii răsăriau ele înaintea marelui înviator, și înaintea tânărului Moldovean răsăria tot așa de vie icoana unui vechiu neam, de nobilă origine, bătut de nesfârșite nevoi, răbdător în mijlocul lor, de o statornicie de fier în apărarea pământului său și crezând în sfânta dreptate ca în Dumnezeu însuși, care fără dânsa n'ar fi avut niciun înțeles.

Iar, une ori, ascultând dela ce mici începuturi încep pe lume puterile cele mari, dela ce slabe licăriri ale ideii ce abia mijește, el va fi văzut în casa de lângă Sfântul Ilie pe bătrânul dascăl caraghios plângând în anume ceasuri asupra slovei lui Șincai despre cronica Românilor.

O minte de o curiositate nesfârșită, Alexandru de Humboldt, făcù din acest student răsăritean un scriitor, cerându-i note despre Țigani, despre literatura românească, despre întregul trecut al Țerilor noastre și locuitorilor lor. Astfel scrise un copil de douăzeci de ani, în limba franceză, cea d'întâiu istorie a tuturor Românilor, în spirit hotărit național.

În hârțile lui Kogălniceanu am găsit scrisoarea lui din 20 Fevruarie 1838 către Mihail-Vodă, care, tenându-se de o compromitere față de Ruși ori de Turci, căutase a opri apariția unei lucrări care de sigur nu erà în prevederile sale:

„Sunt trei ani de când am părăsit Moldova. De atunci până acum, și chiar înainte plecării mele din patria mea, singurul meu scop, singurul meu gând, singura mea ambiție a fost să dau o prescurtare a istoriei Țerii mele. Această istorie nu trebuie să fie politică, nici jignitoare pentru Curțile suverane și protectoare; ea nu trebuie să zugrăvească decât faptele, bunele și relele, ale Domnilor, fericirea sau mizeria poporului, care supt Domnia Al-teței Voastre și-a reluat rangul între națiile neatărnate. Plecând din Moldova avusem grija a luà cu mine toate documentele istorice ce-mi fusese cu puțință a-mi procură, mai multe manuscripte ale lui Miron, ale fratelui său, (sic) sau alți scriitori de letopisețe (*lithopistes*), precum și cîntece istorice. Sosind în Franța am pus toată îngrijirea mea, am întrebuițat toate micile mele venituri (*appointements*) la cumpărarea cărților care se raportau la cele două Principate. Am închinat nopțile mele la cetirea și extragerea a tot ce ziarele ziceau despre Moldova și Țara-Românească. Părăsind Franța și venind să locuiesc la Berlin, am avut la dispoziția mea bogata bibliotecă regală. Comoara mea istorică a crescut foarte mult, așa încât se ridică la mai mult de 300 de volume. Toți istoricii poloni, unguri, bizantini, ardeleni mi-au fost dați; când nu înțelegeam limba în care erau scrise, profesori distinși ai Universității din Berlin au încunjurat munca mea și mi-au dat luminile pe care nu le aveam. De un an închin toate momentele pe care mi le lasă celelalte studii ale mele ca să aduc la îndeplinire planul meu: toată istoria vechii Dacii, extrasă din autorii greci și latini, e isprăvită, precum și istoria Țerii-Românești până la moartea lui Mihai Viteazul în 1601. Aceste două părți sunt și tipărite.

Chiar azi, am primit o scrisoare dela tatăl meu, în care-mi scrie că Alteța Voastră nu-mi dă voie să tipăresc această Istorie înainte de a o fi cetit. Aceasta a și fost totdeauna dorința mea, dar, temându-mă să nu Vă supăr, n'am îndrăznit a Vă scrie despre aceasta. Erà, fără îndoială, foarte îndrăzneț planul meu de a scrie ultimele evenimente; însemnează să plu-

tesc între Scylla și Charybda: de o parte Turcii, de alta Rușii. De aceea nu voiam să tratez istoria mea decît până la 1800; dela această epocă până la 1834, nu voiam să spun decît doar câteva cuvinte asupra faptelor. Voiam să mă întind mai mult asupra binefacerilor păcii dela Adrianopol, acordate nației moldo-valahe, asupra utilității salutare a Regulamentului Organic, al cărui autor sunteți Alteța Voastră. Voiam să dau ca motiv al acestei tăceri că evenimentele petrecute în Țara-Românească și în Moldova dela 1800 încoace erau mai cunoscute și că aveau nevoie să fie tratate într'un plan cu mult mai vast decît al meu. Iată-mi planul: Alteța Voastră va putea judecă ușor că ar fi cea mai josnică nerecunoștință, cea mai neagră perfidie dacă aș îndrăzni, în orice chip, să fac rău binefăcătorilor miei: nu sunt nici un nerecunoscător, nici un demon: sunt un om cinstit, recunoscător pentru bunătățile Voastre și căutând neconținut prilejul de a Vă putea arăta toată grațitudinea mea.

Mă rog deci foarte mult, Alteța Voastră ca să-mi dea voie a urmă o operă în care politica modernă are a juca un rol foarte mic, căci se vede chiar din istorie că Turcii n'au fost apăsătorii patriei mele, ci Fanarioții. Cât despre Ruși, ei au fost așa de adese ori binefăcătorii Moldovei, mai ales prin pacea dela Adrianopol, încât pot face să se uite (1)... De altfel, mă îndatoresc a trimite Alteței Voastre manuscriptul dela 1800 încoace; după ce-l veți fi cîtit, îl voi da la tipar. În 1825, supt o atîrnare mult mai strînsă de Turcia, Grigore Pleșoianu, profesor la București, tună contra tiraniei Otomanilor; acum la Craguievaș o culegere de poezii care descriu războiul pentru neatîrnarea Serbiei se tipărește cu voia Guvernului.

Mă rog mult deci încă odată de Alteța Voastră ca să-mi îngăduie această lucrare cu care m'am îndatorat; dacă nu voiesc ca numele meu să ajungă batjocura lumii, nu pot s'o întreprin; un mare număr de jurnale au și anunțat această operă și m'au făcut prin aceasta să contractez datoria de a o publică. Oricum supremele Voastre ordine vor fi îndeplinite, de-mi vor fi favorabile ori ba. Chiar din acest moment fac să înceteze tipărirea, de și zeci de coli sunt tipărite și mă costă peste 50 galbeni, sumă imensă pentru mine, căci am închinat pentru carte leafa mea pe șase luni înainte. Ieau în acelaș timp libertatea de a trimite Alteței Voastre o coală tipărită din opera mea. Dacă Ministeriul de Afaceri Străine se învoiește la aceasta, Vă voi trimite toate cele zece coli, pentru ca Alteța Voastră să poată vedea că intențiile mele sunt numai patriotice.

(1) Aici s'a suprimat în „Neamul românesc literar“ o apreciere care în acest moment nu eră îngăduită. N'am puțința de a revedea textul.

Am onoarea de a fi cu cel mai adânc respect și cea mai vie recunoștință al Alteței Voastre pre-umil și pre-ascultător supus:

M. Kogălniceanu (1).“

Din ea se vede că încă dela plecare ideia acestei cărți fusese în mintea celui care se hrănise din paginile lui Șincai, fiind ea «singurul scop, singurul gând, singura ambiție». De aceea luase cu sine Cronicile, a lui Miron Costin, a lui Nicolae și o colecție de cântece populare, — Kogălniceanu fiind deci, după Asachi, cel dintâiu adunător al lor în Moldova—, înainte de a ști ceva despre culegerca lui Vuc Kraragici Sârbul, care abia în anii dela Berlin începuseră să apară la Craguievaț. Din micile lui venituri, școlarul cumpără și la Lunéville cărți despre patria și nația lui, și din ziare el culege, noaptea, ce se mai poate adăugi la trecut. În Biblioteca Regală din Berlin începe — după modelul lui Șincai— a face excerpte, din toate isvoarele: ungurești, polone, bizantine chiar, cerând explicații profesorilor.

Și astfel începuse să scrie, fără măgulire, fără critică, începuse să scrie în noul spirit istoric, adăugând la faptele Domnilor înfățișarea „fericirii sau mizeriei poporului“. Apucase a tipări partea până la Mihai Viteazul la librarul Behr, editorul schiței despre Țigani, cărui trebuie să-i dea tot materialul până la 1-iu Ianuarie 1838, având să apară la bâlciul de Paști (altfel, autorul va plăti despăgubiri). Opreliștea lui Vodă înspăimântă. Asigură că Puterile străine nu se vor formaliza și amintește cazul lui Vuc, iar la noi al lui Grigore Pleșoianu, care atacă pe Turci în 1838 fără nici o supărare.

III.

Legăturile cu Germania ale lui Kogălniceanu au continuat de altfel. La 12 Fevruarie 1870 un dr. Brennecke, care-l cunoscuse cu o treime de veac înainte ca «institutor» al lui și călărise cu el la Coepenick și în împrejurimile Berlinului, trimetea din Posen o descriere de călătorie făcută la 1868 «în țerile Dunării-de-jos și la Constantinopole». Mama și soția lui cunoscuseră și ele pe studentul moldovean de pe vremuri și, mulțămind pentru o mijlocire care-i dăduse Ordinul Megidie, Germanul doriă lui Kogălniceanu vieață pentru «a îndeplini misiunea lui istorică și providențială». «Țara dv.», adăugiă el, «va avea un frumos viitor;

(1) Bibl. Acad. Rom., mss. Kogălniceanu (în limba franceză).

toate fac să se prevadă că va însemna într'o zi, când resursele imense se vor fi dezvoltat, printre țările cele mai favorizate».

La 1846 aceleași cronici ale Moldovei dădeau istoricului materialul pentru «Fragmentele» sale traduse în limba franceză, pe care le trimetea și regelui Suediei și Academiei din Stockholm — după jumătate de veac și mai bine, am reluat, cu aceleași informații, eu însumi relațiile cu învățații suedezi —, și el îi făgăduia și monede suedeze rămase de pe urma lui Carol al XII-lea în pământul Moldovei.

Acuma își îndeplinise visul petrecerii la Paris, căci scrisoarea din Iunie a «maiorului M. Kogălniceanu, fost adjutant al A. S. Domnului Moldovei», e datată din din 39 Rue de la Chaussée d'Antin.

Peste mulți ani, în 1852, Kogălniceanu, acum însemnat scriitor și om politic de viitor, eră chemat de Secretariatul de Stat să publice, cu Anastasie Panu și Gheorghe Sion, cronica lui Șincail, și Vornicul Paladi venia să ceară, pe lângă letopisețele publicate de vechiul cercetător al lui «Miron», și «orice alte traduceri sau documente», pentru a pune bazele unei arhive a Moldovei.

Din aceste cronici Kogălniceanu atribuia una înaintașului său Ienachi. Cercetări critice recente caută a-i lua acest merit; se vede însă dintr'o scrisoare a lui Baligot de Beyne (Ruginoasa 5/17 Iulie 1874) că el atribuia lui Ienachi Kogălniceanu și cele două bucăți de poezie din care una e relativă la uciderea lui Ioan Bogdan și a lui Cuza (eră vorba și de o versiune aflătoare la fostul Domn, în care soția celui ucis blăstămă pe ucigaș cu năframa sângerată în mână). Se pare că Baligot pregătiă o istorie a fostului său prieten și ocrotitor, și el consultă analele Imperiului otoman. Mai târziu tot Baligot scrie lui Kogălniceanu despre corespondența secretariului Șamaty (aflătoare la un erudit, Lair, și pe care eră s'o publice Émile Legrand, și se cereau lămuriri lui Kogălniceanu însuși (ca și lui Boliac).

La 1860 încă, Ubicini-i semnală la Biblioteca Imperială din Paris manuscriptul, de care-i vorbise cândva Bălcescu, al celor două volume de cronici ale Moldovei prefăcute în limba franceză, după textul grec al lui Amira, de Nicolas Genier din Smirna, la Angora, în 1741. Cunoscutul filoromân credeă că o tipărire imediată a lor se impune — *cum se impune și azi* — pentru a trezi și un interes nou în jurul chestiei naționale românești.

Se stie ce frumos muzeu își făcuse Kogălniceanu, *adevărat descoperitor și al valorii artei naționale*. Cu privire la el, N. Hurmuzachi scria la 25 Decembre 1874, din Cernăuți: «Tablourile bizantine nu le-am uitat: se află două în biserica foastei mănăstirii Voroneț, o Maica Domnului și un Hristos, care s'au scos de mulți ani din vechea catapeteasmă și se află depuse neintrebuințate în altarul bisericii numite. Am făcut pași de a-mi procura unul pentru d-ta, și voiu alege care va fi mai puțin defect. Ele sunt originale pe lemn, însă negre, negrijite (1)».

IV.

Aș semnală încă un drum în Spania, pe care se pare a-l fi făcut Kogălniceanu după mișcarea de la 1848, după împrăștierea revoluționarilor din Iași, după fuga lui în Bucovina și lunile petrecute lângă familia Hurmuzachi. D. V. M. Kogălniceanu mi-a arătat un exemplar din Cronică destinat unei persoane feminine pe care o intitulează «prea-iubită a lui», *muy querida*. Atunci, în saloanele, vestite, ale contesei de Montijo ar fi cunoscut pe fida ei, Eugenia, viitoarea Impărăteasă a Francezilor. Și nu cred că mă înșeală amintirea când spun că între hârtiile lui Kogălniceanu păstrate la Academie este și un manuscript de istorie a Spaniei, a cărui tipărire, când se va lumina cerul și pentru noi, nu va trebui să întârzie.

Apoi a început marea epocă a Unirii, în care, pentru Moldova, rolul cel mare a fost al lui, cel mai mare om de cultură, cel mai mare orator, cel mai mare cugetător politic. Se știe ce mult a hotărât pentru îndeplinirea unei opere combătute de uneltele intereselor străine și batjocurite de corul neînțelegătorilor *Steaua Dunării* a lui, la care veniau subscripții și de peste Milcov, ca a lui «Ioan Georgiu Marin brutarul din Ploiești».

Nu se știe însă că foaia trebuia să se cheme întâiu *Unirea*, și abia în 1916 am dat la lumină programul ei, care se compune din aceste puncte, ce pot fi și azi, în cea mai mare parte, crezul unei ziaristice oneste:

(1) Această știre și toate cele noi la care nu se arată izvorul sunt luate din hârtiile păstrate pios de d. C. Crupenschi, căruiă, și soției sale, nepoata de fiică a lui M. Kogălniceanu, nu le pot mulțami în de ajuns pentru amabila bunăvoință și pentru încredere.

Prea-înnălțate Doamne,

Cu mai mulți literatori m'am asociat spre a publica de la 1-iu Octomvrie viitor un jurnal politic, literar și comercial supt titlul *Unirea*.

* Programul acestui jurnal va fi :

1. Politică generală.
2. Apărarea limbii românești de spre exagerațiile neologismului ardelesc, care în curând va face ca să nu mai avem limbă.
3. Desvoltarea chestiilor de economie politică, industrie și comerț, care astăzi formează una din bazele cele mai mari a activității lumii civilizate.
4. Desvoltarea agriculturii și a industriei Principatelor și, în sfârșit,
5. Propășirea literaturii românești.

Mărgenirile ce din început redacția își impune sunt următoarele :

1. Respect către religie și morală :
2. Respect către legile și ocârmuirea țerii :
3. Neamestecarea numelui Domnului stăpânitor în orice chestie și discuție :
4. Ferirea de personalități și neintervenirea în chestiile vieții private.

Pentru păzirea acestui program și respectarea mărgenirilor mai sus citate, mă fac răspunzător cătră Ocârmuire, și din început mă supun legilor tiparului statorite în Principat.

Plecat dar rog pre Înălțimea Voastră să binevoiți a porunci locurilor competente de a se învoi libera publicare a aceluia jurnal.

A înălțimii Voastre
prea-plecată slugă :

M. Kogălniceanu (1).

29 August 1855.

Peste nouă ani acela care salutase în neuitate cuvinte pe Alexandru Ioan I-ii ca Domn al acelei Uniri căreia nici pe nume nu i se putea spune în 1855, era un politician disgrațiat. Și, într-o clipă de boală, de oboseală și desnădejde, el își făcea, ministru căzut, la Râpi, în ziua de 15 August 1861, și testamentul, după «douăzeci și doi de ani de când a servit țerii sale», recomandându-și familia Adunării țerii, «amicilor» ca și «protivnicilor politici», «și, la urmă, și Domnului, pe care-l roagă «să se gândească la slujbele ce i-am făcut în timpuri grele». Și el încheie astfel : «Adio, Românie, fii unită măcar după moartea mea» (2).

(1) Bibl. Academiei Române, ms. 1173.

(2) «Aceasta e dorința mea cea depe urmă. Mor sărac. Douăzeci și doi de ani am

Peste trei ani soarta-i dădea favoarea de a impune unei clase politice fără simțul realităților ca și fără lumina unui ideal superior în proprietățile țeranilor, marele său titlu de glorie (1).

Când îl pomenim astăzi, înaintea amânduror marilor probleme ale vieții lui, trezite înaintea noastră peste morminte și ruine, avem nevoie mai mult decât oricând de spiritul lui.

O de-am fi putut contribui cât de puțin la evocarea lui, necesară!

servit țerii mele. Imi recomand femeia și copiii Adunării țerii. Rog pe amicii și protivnicii politici să li fie milă de copilașii miei. Nu cer de la țara mea alta decât ca să cumpere fabrica mea de postav, după valoarea ei, ca așa să se poată plăti datoriile mele și să rămâie familiei mele o casă și o bucătărică de pământ. Pe femeia mea o numesc epitropă deplină și fără a avea a da samă cuiva de administrația puținei averi. Doresc ca casa și moșia Râpile să rămâie la băieți. Iar partea fetei să se inchipuiască în bani.

Încă odată rog pe Adunare, măcar după moartea mea să ție seamă de slujbele mele. Rog asemenea pe Alexandru Ioan să gândească la slujbele ce i-am făcut în timpuri grele. Adio, Românie, fii unită măcar după moartea mea!

M. Kogălniceanu.

15 August 1861, satul Râpile.

N. B. Cărțile și manuscrisurile mele le las Universității, afară de toate acele uvrajuri care să se împartă între copiii mei. Straietele mele să se deie jumătate camardinierului meu și cealaltă jumătate la celelalte slugi și vătași. Pușca să fie a lui Coco, pistoalele lui Jan și j..... Luciei.

Kogălniceanu.

(1) O scrisoare a lui din 1867, despre rolul ce a avut în politica țerii, despre greșelile lui Vodă Cuza și ale noului Domn și despre viciul primitiv al politicii de partid se va da cât mai curînd. E o adevărată revelație.

Analele Academiei Române.

L. B.

Două inscripții nouă găsite la Mănăstirea Bistrița (Neamț), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Muntele Athos în legătură cu țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Din influențele politice europene asupra Istoriei noastre (Moise Vodă, 1529 Martie—1530 August), de <i>I. Ursu</i>	—,20
Steagul lui Mihnea Vodă Radul în muzeul istoric din Belgrad, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII-lea, de <i>N. Docan</i>	2. —
Contribuții documentare la Istoria Olteniei în veacul al XIX-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Nifon II, Patriarhul Constantinopolului, de <i>Diaconul Dr. Nic. M. Popescu</i>	—,80
Renegați în trecutul țerilor noastre și al neamului românesc, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Ședința Academiei Române dela 1 Maiu 1914, de <i>D. A. Sturdza</i>	—,60
Fundațiuni religioase ale Domnilor Români în Orient, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Fundațiunile Domnilor Români în Epir, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Un act românesc privitor la începătorul culturii bulgare Dr. Veron, de <i>N. Iorga</i>	—,20
O hartă a Țerii-Românești din c. 1780 și un geograf dobrogean, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Nouă documente basarabene, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Situațiunea internațională a Principatului Țerii-Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), de <i>Ioan Radonić</i>	—,30
Correspondența Domnilor și Boierilor români cu Metternich și cu Gentz între anii 1812—1828, de <i>Ioan C. Filitti</i>	—,50
Stălpul lui Mihail Racovița Vv, în Bucovina, de <i>Teodor V. Stefanelli</i>	—,50
Veneția în Marea Neagră, I: Dobrotici, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Veneția în Marea Neagră, II: Legături cu Turcii și cu creștinii din Balcani dela lupta dela Cosovo până la cea dela Nicopole (1389—96), de <i>N. Iorga</i>	—,50
Tom. XXXVII. — Desbaterile Academiei în 1914—1915	5.—
XXXVII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i> ,	15.—
Veneția în Marea Neagră. III: Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al dezvoltării lor, de <i>N. Iorga</i>	—,80
Pilda bunilor Domni din trecut față de școala românească, de <i>N. Iorga</i>	1,50
Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu, de <i>N. Iorga</i>	1,50
Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu și scopurile Academiei Române, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Opera de istoric a Regelui Carol, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Neamul Agariei. — Răzeși falciieni și vaslueni, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Imperialismul austriac și cel rus în dezvoltare paralelă, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Din legăturile noastre cu Sârbii, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Privilegiile șangărilor dela Târgu-Ocna, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Cefatea Ulmetum. III. Descoperirile ultimei campanii de săpături din vara anului 1914, de <i>Vasile Pârvan</i>	2.—
Câteva știri despre comerțul nostru în veacurile al XVII-lea și XVIII-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Dreptul la viață al statelor mici, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Un dascăl uitat: Grigore Pleșoianu, de <i>N. Bănescu</i>	1.—
Dardanelele (Amintiri istorice), de <i>N. Iorga</i>	—,30
Zidul cetății Tomi, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Câteva lămuriri nouă cu privire la istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Vechimea rumânică în Țara-Românească și legătura lui Mihail Viteazul, de <i>C. Giurescu</i>	—,70
Faze suflatești și cărți reprezentative la Români cu specială privire la legăturile «Alexandriei» cu Mihail Viteazul, de <i>N. Iorga</i>	2.—
Contribuțiuni la Istoria Românilor ardeleni, 1780—1792, cu 84 acte și documente inedite, culese din arhivele din Viena, Budapesta, Sibiu și Brașov, de <i>Dr. Ioan Lupăș</i>	2 —
Emigrările de peste munți, de <i>I. Nistor</i>	—,50
Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr, de <i>Dr. Ioan Lupăș</i>	—,60

Analele Academiei Române.

L. B.

Tom. XXXVIII.—Desbaterile Academiei în 1915—1916	6.—
XXXVIII.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	12.—
Câteva știri nouă relative la legăturile noastre cu biserica constantinopolitană în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Impozitele în funcțiune economică și politică socială, de <i>G. N. Leon</i> . In legătură cu Biblia dela 1688 și Biblia dela 1667 a lui Nicolae Milescu, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Monete vechi românești inedite sau puțin cunoscute, de <i>Const. Moisił</i>	—,50
Carpații în luptele dintre Români și Unguri, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Sârbi, Bulgari și Români în Peninsula Balcanică în evul mediu, de <i>N. Iorga</i>	—,30
România față de capitulațiile Turciei, de <i>Ioan C. Filitti</i>	—,60
Despre rumâni, de <i>C. Giurescu</i>	—,60
Documente privitoare la Episcopia din Maramuraș, de <i>Preotul Dr. Alexandru Czipl</i>	1,20
Amănunte din istoria noastră în veacul al XIX-lea, de <i>N. Iorga</i> . Iordache Olimpiotul, vânzătorul lui Tudor Vladimirescu, de <i>N. Iorga</i>	—,70
Două contribuții la istoria bisericească a Românilor, de <i>N. Iorga</i> . Cetatea Giurgiu: Originile și trecutul ei, de <i>N. A. Constantinescu</i> . Contribuțiunea numismatică la istoria antică a României transdunărene, de <i>M. C. Stuzu</i>	—,50
Histria. IV. Inscriptii găsite în 1814—1915, de <i>Vasile Pârvan</i> . Legăturile românilor cu Rușii apuseni și cu teritoriul zis «ucrainian», de <i>N. Iorga</i>	3.—
Ceva mai mult despre viața noastră culturală și literară în secolul al XVIII-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Correspondența consulilor englezi din Principate, 1828—1836, de <i>Ioan C. Filitti</i>	—,80
Originea și sensul direcțiilor politice în trecutul țărilor noastre, de <i>N. Iorga</i>	—,20
XXXIX.—Desbaterile Academiei în 1916—1919	40.—
XXXIX.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i> (Sub presă).	
Alte note despre cultura și viața socială românească sub vechiul regim, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Un reprezentant al Elenismului în Moldova sub vechiul regim: Constantin Evnomie, cu note asupra familiei Hurmuzaki, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Cerusia din Callatis, de <i>V. Pârvan</i> — cu o stampă —	3.—
Din relațiile Franco-Române: Un scriitor francez despre Români și un scriitor Român în Franța: Elias Régault și Grigore Gănescu, de <i>N. Iorga</i>	2.—